

ОСОБА В ІСТОРІЇ

Сергій СТЕЛЬНИКОВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент, докторант, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

КНЯЗЬ РОМАН МСТИСЛАВИЧ

Чому літописець назвав Романа Мстиславича «самодержцем всеї Русі»? У чому полягала сутність моделі державного управління, розробленої творцем Галицько-Волинського князівства?

ЗАГАДКА ДАТИ НАРОДЖЕННЯ КНЯЗЯ

Роман Мстиславич (р. н. невідомий — 1205) — князь новгородський, волинський і галицький. Народився в родині князя Мстислава Ізяславовича та його дружини Агнеси, доньки польського князя Болеслава III Кривоустого. Однак якого року сталася ця подія достеменно невідомо. Історики висувують різні версії.

Так, на думку українського історика Леонтія Войтовича, Роман Мстиславич народився близько 1152 р. у Переяславі, де у той час княжив його батько. Польський історик Даріуш Домбровський, за інформацією хроніста Вінсента Кадлубка, також датував народження князя близько 1152 р. Водночас український історик Олександр Головка виходить із того, що шлюб Мстислава Ізяславовича і Агнеси відбувся до зими 1152—1153 рр., відповідно син Роман народився близько 1153 р. У свою чергу, професор Новоросійського університету в Одесі Іван Линниченко був переконаний, що князь міг народитися між 1155 і 1162 рр.

Так, питання дати народження засновника Галицько-Волинського князівства залишається дискусійним.

ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ «САМОДЕРЖЦЯ ВСЕЇ РУСЬ»

Роман Мстиславич був двічі одружений. Перший шлюб із політичних мотивів було укладено із Предславою, донькою овруцького князя Рюрика Ростиславича десь у 1170—1180-х рр. Тоді Роман став володимирським князем і завдяки шлюбу, як вказує історик Л. Войтович, прагнув «отримати підтримку смоленської гілки Мономаховичів, щоб піднятися над рівнем удільного волинського князя».

На думку українського історика Івана Крип'якевича, десь наприкінці 1180-х рр.

Романові вдалося стати сюзереном Західної Волині. Однак шлюб не виявився міцним. Близько 1198 р. Роман розлучився із Предславою.

Другою дружиною Романа Мстиславича близько 1200 р. стала Анна. Щодо походження першої леді Галицько-Волинського князівства історики сперечаються й донині. Існують такі *основні версії*:

— *візантійське походження*. Версію обґрунтував російський історик Микола Баумгартен. На його думку, Анна була родичкою візантійських імператорів Ісаака II та Олексія III Ангелів, найімовірніше донькою Ісаака II від першого шлюбу, яку його друга дружина Маргарита-Марія разом із Олексієм III Ангелом, який захопив трон, видала заміж за Романа Мстиславича. Версію підтримав український історик Леонід Махновець, який висунув припущення, що Анна могла бути донькою Ісаака II та Маргарита-Марії. На думку Л. Войтовича, згадана версія дає змогу пояснити практично всі загадкові моменти пізніших подій. Зокрема «стає яснішою причина загибелі Романа — похід на допомогу німецькому королеві Філіпові IV Гогенштауфену, який був одружений з Іриною, старшою дочкою Ісаака II Ангела, тобто сестрою Анни». Окрім того, саме імператорським походженням можна пояснити незвичну, як для жінки тих часів, високу роль, яку Анна посідала в Галицько-Волинському князівстві;

— *волинське походження*. Версію про походження Анни із волинських бояр висунули російський історик Володимир Пашуто й українська дослідниця Наталія Полонська-Василенко. Нині вона знайшла підтримку в українського історика Миколи Котляра. Учені виходять з того, що після смерті свого чоловіка Анна та їхні сини отримали підтримку з боку волинського боярства.

Ким би не була Анна, вона подарувала «самодержцю всеї Русі» двох синів — Данила (1201 р.) та Василька (близько 1203 р.), які й продовжили справу свого батька.

Штрихи до портрета.

Як виглядав Роман Мстиславич?

**Якою була вдача князя?
Для того щоб отримати
відповіді на ці запитання,
звернемося до джерел.**

Автор Галицько-Волинського літопису назвав Романа Мстиславича «вікопомним самодержцем все! Русі, який одолів усі поганські народи, мудрістю ума додержуючи заповідей божих». І далі: «Він бо кинувся був на поганих, як той лев, сердитий же був, як та рись, і губив [їх], як той крокодил, і переходив землю їх, як той орел, а хоробрий був, як той тур». Бачимо, що таку багату традицію мали хіба що знамениті попередники Романа князі Володимир Великий, Ярослав Мудрий і Володимир Мономах.

Польський історик XVI ст. Мацей Стрийковський оспівав Романа Мстиславича як наймогутнішого князя Русі, переможця багатьох країн і народів.

Російський історик XVIII ст. Василь Татищев у третьому томі своєї праці «Історія Російська» писав: «На зріст хоч не вельми великий, але широкий і надмірно сильний, лицем красний, очі чорні, ніс великий з горбком, волосся чорне і коротке, вельми яр був у гніві, косен язиком, коли сердився, не міг довго слова вимовити; багато веселився з вельможами, але п яним ніколи не бував. Багато жінок любив, але ні одна ним не володіла. Воїн був хоробрий і хитрий на шиккування полків, що наочно продемонстрував, коли угрів велике військо з малим своїм розбив.

МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

За час свого тридцятирічного князювання у Володимирі на Волині Роман Мстиславич створив власну модель державного управління. По-перше, він розумів, що князівська влада буде сильною лише за умови її незалежності від земельної аристократії. З цією метою Роман Мстиславич обмежив сваволлю бояр. По-друге, князь спирався на віддану дружину, не шкодував коштів на її вишкіл та озброєння.

Однак, на відміну від багатьох інших державних діячів, Роман Мстиславич, як зазначав історик М. Котляр, «дбав про широку суспільну підтримку своїм заходам, спираючись на середні й вищі верстви городян багатьох волинських міст, насамперед стольного Володимира».

Так, зважена політика, що її проводив Роман, дала змогу суттєво зміцнити центральну владу в князівстві, піднести його економічний і військовий рівні. З таким досвідом державотворчої діяльності князь підійшов до 1199 р.

«САМОДЕРЖЕЦЬ ВСЕЇ РУСІ»

У 1199 р. волинський князь Роман Мстиславич утвердився у Галичі, об'єднавши два князівства. На політичній карті постало нове утворення — Галицько-Волинське князівство.

Князь врегулював відносини із Візантією, уклавши новий союз. Мабуть, він був скріпленний укладанням шлюбу між Романом та Анною, про що йшлося вище. Союз із Візантією підняв престиж Галицького-Волинського князівства та його очільника.

Водночас київський князь Рюрик Ростиславич, домовившись з Ольговичами, готував похід проти Романа Мстиславича. Дізнавшись про заплановане, галицького-волинський князь випередив змовників і захопив владу в Києві. Слід віддати належне Роману Мстиславичу, який не тримався за київський престол, а посадив на ньому луцького князя Інгвара Ярославича. Однак фактично Київ потрапив до орбіти впливу Романа Мстиславича. Отже, у літописця були всі підстави назвати князя Романа «самодержцем всеї Русі». Загинув творець Галицько-Волинського князівства 19 червня 1208 р. біля м. Завихвост, що в Польщі, під час військового походу. Похований у місті Володимир (нині м. Володимир-Волинський, Волинська обл.).

Використані джерела

1. *Войтович Л.* Княжа доба на Русі: портрети еліти. — Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 20%. - 784 с і
2. *Котляр М.* Галицько-Волинська Русь. — К.: Альтернативи, 1998. — 336 с
3. *Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич.* — К.: Дніпро, 1989. - XVI+591 с